

Jaroslav Pánek

Sodobno češko zgodovinopisje

*Predavanje na oddelku za zgodovino
Filozofske fakultete v Ljubljani 16. januarja
1997*

Moderno češko zgodovinopisje je v svojem dvestoletnem razvoju dvakrat, morda celo trikrat doseglo evropski nivo ali se mu je vsaj približalo. Prvič okrog srede 19. stoletja, ko je nastajalo epohalno delo Františka Palackega (1798–1876), ki je v svoji *Zgodovini češkega naroda na Češkem in Moravskem*¹ prvič ustvaril znanstveno – kajpada z romantičnim pogledom na svet pogojeno – sintezo starejše češke zgodovine in jo je izrazilo povezal s politično ideologijo enega ravnopravnih evropskih narodov.² Drugič se je to zgodilo v prvi polovici 20. stoletja, ko se je v prvi in drugi generaciji tako imenovane Gollove šole popolnoma razvila češka modifikacija pozitivistične historiografije in je zajela vse pomembnejše teme domače in evropske preteklosti ter je bila sposobna na odlični ravni pripraviti tudi celotno sintezo svetovne zgodovine.³

Druga svetovna vojna in sledeči nastop komunizma pa sta prinesla prelom s skrajno negativnimi posledicami. Češko zgodovinopisje je bilo trikrat zapored »obglavljeno«. V času nacizma so postali žrtev zasledovanja nekateri odlični zgodovinarji (zlasti Bedřich Mendl in Josef Matoušek), ki so v povezavi z najnovejšimi tokovi francoske historiografije prinašali nove metode zlasti na področju gospodarske, socialne in deloma tudi politične zgodovine.⁴ Nato, leta 1948, je bila z nastopom politične oblasti komunistične partije uničena starejša generacija, ki je predstavljala kontinuiteto, in je – poleg skupine predvojnih marksistov – nastopila vrsta mladih zgodovinarjev, ki so svojo kariero začeli v času trdega stalinizma. Zato so takrat mladi, politično angažirani zgodovinarji na čelu z Josefom Mackom in Františkom Grausom dobili izredno podporo države ter partije in so imeli možnost zgraditi nove znanstvene ustanove, med katerimi je bil na prvem mestu Zgodovinski inštitut novo osnovane Češkoslovaške akademije znanosti v Pragi. Vendar so v šestdesetih letih najbolj nadarjeni predstavniki prvotno radikalne marksistične struje zapustili stalinistični dogmatizem in so se pod vplivom obnovljenih mednarodnih kontaktov orientirali v smeri modernega zahodnega zgodovinopisja. Napisali so nekatera odlična dela, zlasti na področju medievistike, vendar so bili po sovjetski okupaciji avgusta 1968 oziroma po začetku neostalinistične »normalizacije« – kot »revizionisti« ali »antimarksisti« – tudi oni odstavljeni. Odšli so v emigracijo v Nemčijo, Švico, Francijo, ZDA itd. (kot František Graus in vrsta drugih), ali pa so ostali doma, kjer niso smeli objavljati svojih del.

¹ František Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, I–V, Praha 1848–1867; dokončna verzija je izšla v Pragi 1876–1878.

² Prim. Václav Chaloupecký, František Palacký, Praha 1912; Milena Jetmarová, František Palacký, Praha 1961; Milan Machovec, František Palacký a česká filosofie, Praha 1962; Památník Palackého, Ostrava 1968; vrsto novih del posvečenih delu Palackega in njegovemu narodnemu ter evropskemu kontekstu pripravljajo češki zgodovinarji za dvestoletnico rojstva tega zgodovinarja leta 1998, mdr. naj bi izšel njegov poglobljen življenjepis (Jiří Kořalka).

³ *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku*, ured. Josef Šusta, I–VI, Praha 1935–1939 (1940); zaradi nemške okupacije se ni posrečilo izdati zadnjih dveh knjig tega izrednega dela. Prim. Jaroslav Marek, Jaroslav Goll, Praha 1991; id., *O historismu a dějepisectví*, Praha 1992.

⁴ Podrobno dokumentacijo o razvoju češkega zgodovinopisja do srede 20. stoletja prinaša sintetično delo, katerega drugi avtor v času objave ni smel biti podpisan: František Kutnar [in Jaroslav Marek], *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, I–II, Praha 1973–1978.

Deloma so molčali, deloma pa so tiskali svoja dela vsaj v tujini (najbolj znan je takrat postal prav Josef Macek, ki je tiskal svoje knjige zlasti v Franciji in Italiji).⁵

V novo nastali diskontinuiteti je v začetku sedemdesetih let nastopila mlada generacija. Del njenih pripadnikov se je povezal z vladajočim režimom in gradil kariero na področju propagandistično dojete moderne zgodovine in »metodologije«, ki se je bolj bližala preprosti agitaciji kot resni znanosti. Del pa se je usmeril k zgodovini srednjega in zgodnjega novega veka ter je – marsikdaj z neogibnim uporabljanjem marksistične terminologije in frazeologije – poskušal nadaljevati znanstveno delo. Raziskave na področju češke srednjeveške države, prvotnega razvoja mest, stanovske družbe, včlenjevanja češkega kraljestva v habsburško monarhijo in druge so prinesle take rezultate, ki se niso omejevale na ozek krog čeških bralcev. Nekatere je bilo mogoče predložiti na mednarodnih konferencah, ko so se v drugi polovici osemdesetih let začele odpirati meje in ko so češki zgodovinarji lahko navezovali prej pretrgane stike s svetom. Vendar so se šele v osemdesetih letih v večji meri seznanjali z metodami zahodnoevropske zgodovinske znanosti, ki so o njej bili v sedemdesetih letih informirani predvsem po zaslugi poljskih kolegov, njihovih del in prevodov zahodnih knjig, ker je bila Poljska v tem času veliko bolj odprta zahodu kot okupirana Čecoslovaška.⁶

V takem stanju je prišlo do preloma novembra 1989. Prvič po dolgih desetletjih se je zgodilo, da načelnim političnim spremembam ni sledilo uničenje dotedanje znanstvene strukture in organizacije. Proces družbene in ekonomske transformacije je kajpada imel pomembne posledice za omejeno financiranje znanstvenega dela ter za redukcijo Češke (do leta 1992 Čecoslovaške) akademije znanosti v prid univerzitetne mreže, ki se je razširila z nastankom vrste novih manjših univerz v regijah. Vendar je obenem odprl dotlej nepredstavljive možnosti svobodnega raziskovanja tudi na področju najnovejše zgodovine ter svobodnega objavljanja znanstvenih rezultatov. Nastanek novih revij ter privatnih založb in razmeroma visoka konjunktura zanimanja javnosti za zgodovinska vprašanja so ustvarili priložnosti za popularizacijo – marsikdaj tudi na nezadostnem nivoju – zgodovine in so odtegnili vrsto nadebudnih moči s področja znanstvenih raziskav, ki so v novi socialni diferenciaciji postali eden izmed zelo slabo plačanih poklicev.

Razvoj zgodovinske znanosti pa je bil postavljen pred novo nalogo – kako povezati tri skoraj samostojne tokove češkega zgodovinopisja, ki so se v teku dvajsetih let razvijali v medsebojni izolaciji. Prvič so to bili domači raziskovalci, ki so v času komunizma delali v inštitutih in na univerzah, oziroma v muzejih, arhivih itd.; drugič oporečniki, ki so bili v času komunizma zaprti ali so smeli delati večinoma le manualno; tretjič pa zgodovinarji, ki so takoj po avgustu 1968 ali nekoliko pozneje odšli v tujino in so tam vsaj deloma nadaljevali znanstveno delo. Zlasti med zgodovinarji 20. stoletja je bil pomemben del strokovnjakov iz emigracije ali iz oporečništva; med njimi Vilém Prečan, ki se je vrnil iz Nemčije, osnoval novi Inštitut za sodobno zgodovino pri Akademiji in v njem koncentriral raziskave druge svetovne vojne in komunističnega obdobja.⁷ Tudi glavni oporečniki med zgodovinarji in z njimi neformalno združeni kolegi so zajeli pomemben delež v restrukturalizaciji znanstvene organizacije. Jaroslav Mezník, ki je zaradi »protidržavne dejavnosti« preživel vrsto let v zaporu, je postal vodilna osebnost zgodovinopisja na Masarykovi univerzi v Brnu;⁸ Josef Macek, ki je po letih podrejenega dela v Akademiji odšel v

⁵ Razvoj češkega marksističnega zgodovinopisja ni doslej sintetično obdelan. Poleg številnih ocen posameznih del je sicer izšlo nekaj analitičnih člankov, prvi poskus orisa problematike pa je prinesel kongres čeških zgodovinarjev septembra 1993 in zbornik predavanj s kongresa: VII. sjezd českých historiků (Praha 24.–26. září 1993), Praha 1994.

⁶ Celotno gradivo prejšnjih kongresov čeških zgodovinarjev, ki so vsaj deloma odkrivali takratno stanje češkega zgodovinopisja, v času komunizma ni smelo biti objavljeno. Posrečilo pa se je objaviti vsaj politično manj relevantne referate, posvečene obdobju srednjega in zgodnjega novega veka, iz kongresov v osemdesetih letih (1982 in 1989), in sicer v zborniku *Folia Historica Bohemica* 5, 1983, s. 307–438; *ibidem*, 14, 1990, s. 331–349.

⁷ Prim. Josef Hanzal, *Proměny české historiografie 1945–1989*, I, v: VII. sjezd českých historiků, Praha 1994, s. 23–30; Josef Petráň, *Proměny české historiografie 1945–1989*, II, *ibidem*, s. 31–38; Jiří Pešek, *Jeho nynější krize (Odpověď Josefu Hanzalovi)*, v: *Zpravodaj Historického klubu* 7, 1996, št. 1, s. 18–21.

⁸ [Jaroslav Pánek], *K životnímu jubileu Jaroslava Mezníka*, in: *Folia Historica Bohemica* 13, 1990, s. 541–551.

pokoj, se je vrnil kot predsednik Češkega in slovaškega narodnega komiteja zgodovinarjev in je že avgusta 1990 vodil češkoslovaško delegacijo na svetovnem kongresu v Madridu;⁹ Jan Křen, ki je dvajset let nadaljeval svoje znanstvene raziskave o moderni dobi ter odnosih med Čehi in Nemci kot manualni delavec, je postal direktor novo ustanovljenega Inštituta za mednarodne odnose na Karlovi univerzi v Pragi;¹⁰ vodilni češki medievist František Šmahel, ki je dolgo časa deloval kot voznik tramvaja in potem našel službo v enem regionalnih muzejev, pa je postal direktor Zgodovinskega inštituta pri Akademiji znanosti.¹¹

Večino zgodovinarjev mlajše ali srednje generacije pa so vendarle predstavljali ljudje, ki so tudi v času komunizma delovali v oficialnih ustanovah. Čeprav so se spočetka slišali tudi radikalni glasovi, ki so grozili s čistkami, je treba po pravici povedati, da so morali oditi samo posamezniki, ki so se pred novembrom 1989 popolnoma diskreditirali s svojo kolaboracijo v prid državne policije ali pa z nesprejemljivo profanacijo znanosti v službi bivšega režima. Za pretežno večino aktivnih zgodovinarjev pa so se odprle nove možnosti udeležbe v znanstvenih raziskavah ali v univerzitetnem pouku, kar je predvsem osebna zasluga najboljših predstavnikov disidentstva. Oni so se namreč dobro zavedali tega, da bi že tretje morebitne čistke v teku štiridesetih let lahko imele za češko zgodovino katastrofalne posledice. Ne glede na organizacijske in personalne spremembe se je tokrat posrečilo ohraniti kontinuiteto in prvič pretrgati blodni krog nenehne uničevanja te stroke zaradi političnih razlogov.

Značilna poteza začetka devetdesetih let je bilo nenehno preurejanje inštitucionalne baze za znanstveno raziskovanje. Ta trditev velja za vso humanistiko, za zgodovino pa še posebej. V svobodnih razmerah je prišlo do eksplozije regionalnih iniciativ, ki so želele premagati resnični ali domnevni »pragocentrizem«. Tako je poleg treh tradicionalnih univerz (Praga, Brno, Olomouc) nastalo še šest novih – v bistvu po ena v vsaki pomembnejši regiji (České Budějovice na južnem Češkem, Plzeň na zahodu dežele, Ústí nad Labem na severu, Pardubice na vzhodu Češke, Ostrava na severnem Moravskem in Opava v Šleziji). Na trikrat večje število univerz – in tudi oddelkov za zgodovino – pa strokovnjaki niso bili zadostno pripravljani. Čeprav so mnogi dobri znanstveniki odšli iz Akademije na univerze, je bilo in je doslej še vedno premalo kvalificiranih visokošolskih učiteljev. Zato je bilo potrebno dopolnjevati profesorske zbere z ekstermistami, sodelavci muzejev, arhivov in drugih ustanov, kar je bilo ugodno le do neke mere. Vsekakor je nastala značilna razlika v nivoju pouka in raziskav na področju zgodovine med vodilnima univerzama (Praga in Brno, na področju zgodovino pisja k njima deloma pripada še zelo dobra Južnočeška univerza v Českých Budějovicah) na eni strani in sicer staro Univerzo Palackega v Olomouci ter ostalimi »regionalnimi« univertzami, ki so večinoma nastale na podlagi bivših pedagoških fakultet, na drugi strani. Vendar pa niti na vodilnih univerzah ni situacija popolnoma zadovoljiva, ker nastaja nevarnost generacijskega preloma – starejši profesorji odhajajo v pokoj, je pa premalo pripravljenih – redno habilitiranih – docentov in sposobnih asistentov srednje in mlajše generacije.

Zgodovinske raziskave pri Češki akademiji znanosti predstavljata dva praška inštituta – osrednji Zgodovinski inštitut¹² in predvsem k drugi polovici 20. stoletja usmerjeni Inštitut za sodobno zgodovino¹³ (poleg njih so še posebni inštituti za zgodovino umetnosti, literature, dva

⁹ Prim. František Šmahel, + Josef Macek (8.4.1922–10.12.1991), v: Český časopis historický 90, 1992, s. 143–147; Petr Čornej, Světla a stíny jednoho života, v: Dějiny a současnost 14, 1992, št. 2, s. 42–43; Jaroslav Pánek, Tři letmá setkání s Josefem Mackem, v: Folia Historica Bohemica 15, 1991 [1992], s. 603–607. Bibliografija in pregled življenjepisnih podatkov v: Sborník in memoriam Josefa Macka, Praha 1997.

¹⁰ Prim. Occursus-Setkání – Begegnung. Sborník ku počtě 65. narozenin prof. dr. Jana Křena, ured. Zdeněk Pousta, Pavel Seifter in Jiří Pešek, Praha 1996.

¹¹ Prim. Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, I–III, ured. Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka in Noemi Rejchrtová, Praha 1994.

¹² Jaroslav Pánek, Historical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences (General and Bio-Bibliographical Information), Prague 1992; id., Historický ústav Akademie věd České republiky. Souhrnná a bio-bibliografická příručka, Praha 1993; Academy of Sciences of the Czech Republic: Institute of History. Bio-Bibliographical Yearbook 1994–1995.

¹³ Prim. Czechoslovak Academy of Sciences. Information Handbook, Prague 1991, s. 23–24, in redne informacije o delu inštituta v reviji Soudobé dějiny.

arheološka inštituta, orientalni inštitut itd.).¹⁴ V začetku devetdesetih let je poskušal František Šmahel s svojimi sodelavci zgraditi centralno ustanovo za kompleksne raziskave češke in deloma tudi evropske ter ameriške zgodovine. »Historia calamitatum«, kakor je imenoval nenehne probleme s financami, raziskovalnimi prostori (izgubljenimi v poteku restitucij nepremičnin) in stalne personalne spremembe, so pripeljale do tega, da je danes Zgodovinski inštitut bolj skromna osnova za raziskavo neštevilnih izbranih tem in obenem servisni center za izdajanje osrednjih zgodovinskih časopisov in zbornikov, obdelavo bibliografije in češkega biografskega leksikona.¹⁵ Reševanje vseh teh nalog pa je deloma odvisno od direktnega financiranja, deloma od grantov, ki jih dodeljujejo posebne agencije na nivoju Češke republike, Akademije znanosti, posameznih univerz itd. Bistvo je tako (in to se nanaša na vse raziskovalne ustanove na področju zgodovine), da je financiranje nezadostno in da je bilo potrebno reducirati tudi take programe, ki bi pomenili tehten prispevek za razvoj češke zgodovinske znanosti.

Bolj pozitivna črta sedanjega razvoja je resnična decentralizacija zgodovinskih raziskav. Poleg akademskih inštitutov in oddelkov za zgodovino na univerzah (uradno se imenujejo fakultetni »inštituti« ali »katedre«) se v veliko večji meri kot prej uveljavljajo najboljši arhivi in muzeji, kar je pogojeno s tem, da imajo neomejene možnosti določati primeren program svojega znanstvenega dela, prirediti konference in izdajati publikacije. Zlasti Osrednji državni arhiv v Pragi in Arhiv prestolnice Prage, ki jima sledi vrsta drugih arhivov, sta se uvrstila med najboljše ustanove za kritično objavljane zgodovinskih virov (od srednjega veka do 20. stoletja),¹⁶ odlični Vzhodnočeški muzej v Pardubicah pa organizira raziskave in izdaja publikacije (zlasti na področju zgodovine zgodnjega novega veka),¹⁷ ki so celo mednarodnega pomena. Podobno je Južnočeška univerza postala center za raziskave plemstva, aristokratskih dvorov in rezidenc, ki imajo širok evropski odmev.¹⁸

Mednarodno sodelovanje pa je po desetletjih prisiljene izolacije postalo sestavni del organizacije češke zgodovinske znanosti. Na eni strani so razpadle bilateralne komisije (med njimi tudi bivša češkoslovaško-jugoslovanska komisija zgodovinarjev), ki so nekje do začetka devetdesetih let obstajale pri Akademiji, na drugi strani pa so nastale nove oblike sodelovanja. Svojevrsten zgled je bila češko-avstrijska iniciativa »Verbindendes und Trennendes an der Grenze«, ki se je uveljavila takoj po političnem prelomu; v letih 1990–1993 je organizirala štiri tematske konference, na katerih je prišlo do intenzivnih osebnih in znanstvenih kontaktov med zgodovinarji iz obeh držav, ki se naprej neformalno razvijajo tudi brez podpore te enkratne iniciative.¹⁹

¹⁴ Podrobni podatki: Jaroslav Mezník – Jaroslav Pánek, *Historische Institute in den böhmischen Ländern*, in: *Historica. Historical Sciences in the Czech Republic* 1, 1994, s. 121–141; Jaroslav Pánek – Jiří Vykoukal, *Centres of Historical Research in the Czech Republic II*, ibidem 2, 1995.

¹⁵ František Šmahel, *Historia calamitatum...*, in: *Bulletin Historického ústavu ČAV* 4, 1993, št. 3, s. 1.

¹⁶ Izmed vrste edicij bi omenil vsaj sistematično objavo virov k demografski strukturi in religioznemu razvoju prebivalstva Češke v 17. stoletju, k razvoju domače politične scene med prvo svetovno vojno in zapisnikov vlad prve Češkoslovaške republike (Osrednji državni arhiv) ter praških mestnih in matičnih knjig iz srednjega in zgodnjega novega veka (Mestni arhiv v Pragi). Drugi omenjeni arhiv spada med najbolj pomembne prireditelje znanstvenih zasedanj, ki prinašajo v češko zgodovino nove teme (problemi komunikacije, vsakdanjosti in praznovanj, vloge žensk itd.) in katerih rezultati so na razpolago v periodičnem zborniku *Documenta Pragensia*.

¹⁷ Prim. zbornike *Rekatolizace v českých zemích*, ured. Jindřich Francek, Pardubice 1995; *Pernštejnové v českých dějinách*, ured. Petr Vorel, Pardubice 1995; *Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury*, ured. Jindřich Francek in Tomáš Šimek, Zámorsk-Pardubice 1996; *Hrdelní soudnictví českých zemí 16.–18. století*, ured. Jindřich Francek, Pardubice 1996.

¹⁸ Referati s konferenc, ki so posvečene razvoju aristokratskih dvorov renesančne in baročne dobe, od leta 1991 izhajajo v okviru zbornika *Opera Historica (Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis)*.

¹⁹ Prim. zbornike: *Spojující a rozdělující na hranici – Verbindendes und Trennendes an der Grenze*, ured. Václav Bůžek, České Budějovice 1992; *Kontakte und Konflikte. Böhmen, Mähren und Österreich: Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte. Referate des Symposiums »Verbindendes und Trennendes an der Grenze III«*, ured. Thomas Winkelbauer, Horn – Waidhofen an der Thaya 1993; *Ústřední moc a regionální samospráva. Zentralmacht und regionale Selbstverwaltung (XXIII. mikulovské sympozium – Verbindendes und Trennendes an der Grenze IV)*, ured. Emil Kordiovský, Brno 1995. Pregledno je o tem češko-avstrijskem sodelovanju poročal Václav Bůžek, *Sympozia o hranici a nové badatelské perspektivy*, v: *Dějiny a současnost* 16, 1994, št. 5, s. 57–58.

Izredno intenzivni so stiki z nemškimi zgodovinarji, ki so deležni tudi državne podpore z obeh strani. Uradna naloga Češko-nemške zgodovinske komisije je kritična ocena odnosov in konfliktov med obema narodoma, zlasti v 19. in 20. stoletju. Skupno delo je prineslo poleg mnogih delnih prispevkov tudi svojevrstno novo razlago zgodovine češko-nemških odnosov, ki je odklonila skrajnosti z obeh strani.²⁰ Podobno se razvijajo tudi kontakti na področju ustvarjanja učbenikov zgodovine (*Schulbuchkommission* v Braunschweigu), ki naj bi prispevali k odpravljanju kontradiktorne razlage sožitja ter sosedstva Čehov in Nemcev.²¹ Z manjšim odmevom v javnosti, vendar intenzivno je konkretno sodelovanje, npr. na področju raziskav humanistične kulture in renesanse v obdobju 15.–17. stoletja, in sicer ne samo z Nemci, temveč tudi z Avstrijci, Madžari, Italijani itd. Večina kontaktov z zahodno Evropo in Ameriko (ob sedanjem zanemarjanju stikov z Vzhodom) pa se uveljavlja na ravni skupnih projektov, zasedanj ali publikacij.²²

Udeležba na konferencah in pri mednarodno zasnovanih zbornikih ali drugih publikacijah predstavlja eno izmed možnosti, kako premagovati jezikovno omejenost češkega zgodovinopisja. Ker je izdajanje knjig čeških zgodovinarjev v zahodnih jezikih samo izjemno, poskušamo seznanjati tuje interesente s pglavitnimi rezultati čeških raziskav v periodičnem zborniku *Historica. Historical Sciences in the Czech Republic*, ki od leta 1994 izhaja v angleščini, nemščini ter francoščini in poleg razprav z bolj široko tematiko prinaša ocene pomembnih čeških ali bohemikalnih publikacij ter pregled dejavnosti raziskovalnih ustanov na področju zgodovinskih znanosti. S povzetki v svetovnih jezikih izhajajo kajpada tudi drugi časopisi in zborniki, ki jih je v Češki republiki desetine in od katerih je mogoče na tem mestu omeniti samo nekaj najpomembnejših.

Osrednja zgodovinska revija je *Český časopis historický*, ki obstaja že od leta 1895, vendar je v obdobju 1953–1989 izhajala pod naslovom *Československý časopis historický*. Ta revija je edinstvena v tem smislu, da daje sistematično informacijo o stanju češkega zgodovinopisja, ker prinaša vsako leto – poleg člankov, kronike ter bibliografskih podatkov – stotine ocen in anotacij novih čeških ter inozemskih (včasih tudi slovenskih) knjig in razprav. Na področju zgodovinsko zasnovane slavistike se uveljavlja prav tako tradicionalni *Slovanský přehled* (osnovan leta 1898), kjer je mogoče tu pa tam najti tudi razprave o češko-slovenskih stikih v preteklosti. Za razvoj raziskovalnega dela na posameznih področjih imajo velik pomen časopisi oziroma zborniki, ki se koncentrirajo na posamezna obdobja – za srednji vek *Mediaevalia Historica Bohemica*, za obdobje od 16. do 18. stoletja *Folia Historica Bohemica*, za 19. in 20. stoletje *Moderní dějiny* (Moderna zgodovina) in *Soudobé dějiny* (Sodobna zgodovina). Za zgodnji novi vek, katerega raziskave se razvijajo še posebej intenzivno, so na razpolago med drugim tudi *Studia Comeniana et historica* ter v svetovnih jezikih izhajajoča *Acta Comeniana*, ki se sicer formalno povezujejo s komeniologijo (interdisciplinarnimi raziskavami dela češkega teologa, filozofa in pedagoga 17. stoletja Jana Amosa Komenskega), v bistvu pa se vedno bolj posvečajo kulturni zgodovini 16. in 17. stoletja.²³ Med zborniki, določenimi za posamezne zgodovinske discipline, velja omeniti zlasti periodike *Hospodářské dějiny – Economic History*, *Historická geografie*, *Historická demografie* in *Sborník archivních prací* (Zbornik arhivskih del). Popularizaciji znanstvenih rezultatov pa sta

²⁰ Iz vrste češko-nemških zbornikov prim. zlasti: Češi, Němci a odsun. Diskuse nezávislých historiků, ured. Bohumil Černý, Jan Křen, Václav Kural in Milan Otáhal, Praha 1990; pomembne monografije: Jan Křen, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1918*, Praha 1990; Miroslav Kárný, »Konečné řešení«. Genocida českých židů v německé protektorátní politice, Praha 1991; Václav Kural, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*, Praha 1993; Tomáš Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991; id., *Německá menšina v českých zemích 1948–1989*, Praha 1993; id., *Perzekuce 1945. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945*, Praha 1996.

²¹ Vodilno vlogo v tem sodelovanju s češke strani igra Zdeněk Beneš, docent na praški filozofski fakulteti, ki je z upoštevanjem mednarodne komparacije napisal za srednješolce vrsto odličnih učbenikov češke in splošne zgodovine srednjega veka.

²² O teh znanstvenih odnosih redno informirajo zlasti reviji *Český časopis historický* in *Dějiny a současnost* ter zbornik *Folia Historica Bohemica*.

²³ Bolj podrobno Jaroslav Pánek, Jan Amos Komenski. Češki humanist na poti k boljšanju reči človeških (Pedagoška zbirka založbe Educa 1994), Nova Gorica 1993, zlasti s. 122–124.

posvečeni kulturno-zgodovinska revija *Dějiny a současnost* (Zgodovina in sodobnost) in mesečnik *Historický obzor* (Zgodovinska obzorja), ki služi predvsem za informiranje profesorjev na srednjih šolah. Z organizacijskimi problemi se ukvarja, jubilejne članke o posameznih znanstvenikih in nekrologe prinaša *Zpravodaj Historického klubu* (Vestnik Kluba zgodovinarjev), ki je glasilo Združenja zgodovinarjev Češke republike.

Vrednotenje stanja aktualnih raziskav, ki so rezultat dela nekaj sto zgodovinarjev, arhivarjev, muzeologov ter drugih strokovjakov, ni nikakor enostavno, še posebej če je taka ocena povezana s pogledom »od znotraj«. Vendar pa je mogoče ugotoviti vsaj nekatere bolj splošne težnje.

Razvidno je, da se je v prvi polovici devetdesetih let zaključilo ali je svoj višek doseglo življenjsko delo nekaterih osrednjih osebnosti češkega zgodovinarstva. Večina znanstvenikov starejše generacije je bila dolga leta omejena s strani komunističnega režima in je svoja nejehtnejša dela lahko izdala šele v novem času. Večinoma so to obdelave velikih tem češke zgodovine. Tako je František Kavka napisal klasično sintezo vlade rimskega cesarja in češkega kralja Karla IV.²⁴ in je metodološko poglobil tematiko, ki jo je z marksističnega vidika skoraj istočasno faktografsko opisal Jiří Spěváček.²⁵ Odlični poznavalec srednjeveških herezij František Šmahel je predstavil svoj ogromni opus o husitski revoluciji, ki je prvič zasnovan na tako široki evropski komparaciji.²⁶ Nekdanji vodilni marksist Josef Macek je v času uradnega molka obdelal najbolj zanemarjeno obdobje češkega srednjega veka – njegovo zaključno fazo v času, ko je na Češkem (in pozneje tudi Ogrskem) vladala dinastija Jagellonov; Macek, ki se je podrobno seznanil s francosko historiografijo in je bil tesen osebni prijatelj Fernanda Braudela, je najbolj dosledno med češkimi zgodovinarji uveljavil semiotične metode za raziskavo plemstva in sploh družbe na prelomu 15. in 16. stoletja.²⁷ Svoja tehtna dela sta izdala najboljša češka poznavalca zgodnjega novega veka – Josef Petráň je pripravil zgodovino materialne kulture 16.–18. stoletja, ki pomeni metodološki prelom v češkem zgodovinarstvu,²⁸ in Josef Válka je napisal odlično sintezo zgodovine Moravske kot evropske tranzitne dežele v srednjem in zgodnjem novem veku, ki po kvaliteti presega koncepte *Landesgeschichte* v drugih srednjeevropskih deželah.²⁹ Pomembna dela – zlasti izpod peresa Otta Urbana,³⁰ Jiříja Kořalka³¹ in Jana Křena³² – so bila posvečena 19. stoletju in so pokazala razvoj češke družbe in češko-nemških odnosov pred obnovitvijo samostojne češke države v širokem okviru habsburške monarhije in Evrope. Številne knjige o razvoju v 20. stoletju prinašajo predvsem neznano gradivo in analitične poglede na delne teme, kot je delež češkoslovaških legij v prvi svetovni vojni, nemška okupacija im problem češke kolaboracije v letih 1939–1945 ter komunistična represija v obdobju 1948–1989.³³

²⁴ František Kavka, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika*, I–II, Praha 1993.

²⁵ Jiří Spěváček, *Karel IV. Život a dílo*, Praha 1979; id., *Václav IV. 1361–1419*, Praha 1986; id., *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, Praha 1994.

²⁶ František Šmahel, *Husitská revoluce*, I–IV, Praha 1993.

²⁷ Josef Macek, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*, I–II, Praha 1992–1994.

²⁸ Josef Petráň (s sodelovanjem Lydie Petráňove), *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, II/1, Praha 1995. Isti avtor je skupaj z že omenjenim Františkom Kavko tudi glavni urednik velike zgodovine praške univerze, pri obdelavi katere sodelujejo prav tako zgodovinarji srednje generacije – *Dějiny Univerzity Karlovy*, I–II, Praha 1995–1996 (do leta 1998, 650. obletnice nastanka praške univerze, naj bi izšlo še dve češki in ena angleška knjiga, s katerimi bo to delo zaključeno).

²⁹ Josef Válka, *Dějiny Moravy* I–II, Brno 1991–1996.

³⁰ Otto Urban, *Die tschechische Gesellschaft 1848–1918*, Wien 1994.

³¹ Jiří Kořalka, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996. Prim. tudi Ivan Pfaff, *Česká přínáležitost k Západu v letech 1815–1878*, Brno 1996.

³² Jan Křen, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1918*, Praha 1990.

³³ Prim. zlasti Robert Sak, *Anabáze. Drama československých legionářů v Rusku (1914–1920)*, Jinočany 1995; Karel Pichlík – Bohumír Klípa – Jitka Zabloudivá, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, Praha 1996; Jan Gebhart – Jan Kuklík, *Dramatické i všední dny Protektorátu*, Praha 1996; Jindřich Pecka, *Spontánní projevy Pražského jara*

Sedanja srednja generacija čeških zgodovinarjev doslej ni prevzela vodilne vloge v češkem zgodovinoписju in je odprto vprašanje, ali bo v prihodnjih dvajsetih letih predložila dela takega pomena kot pravkar omenjeni starejši znanstveniki. Njena zasluga je vsekakor v tem, da je takoj po propadu komunizma posvetila veliko pozornosti obdelavi novih učbenikov in je ustvarila alternativne pripomočke za vse stopnje šol; s tem je znatno prispevala k temu, da so zlasti gimnazije, deloma tudi osnovne šole premagale zastarele psevdomarksistične sheme in začele poučevati zgodovino z bolj modernega in privlačnega vidika.³⁴ Nekateri nadarjeni znanstveniki so na ta način zapustili raziskovalno delo in se posvečajo izrecno ali večinoma le popularizaciji in publicistiki. Taka dejavnost prav gotovo prispeva k večjemu priznanju zgodovinoписja v družbi, ker tega prostora ne zapolnjujejo samo nezadostno izobraženi novinarji, vendar pa slabi sistematično raziskovalno delo. V nekaterih znanstvenih ustanovah je mogoče opaziti krizo, ki je med drugim posledica izredno nizkih plač zgodovinarjev (in drugih humanistično usmerjenih strokovnjakov), zaposlenih v znanstvenih inštitutih in na fakultetah (saj raje pišejo razmeroma dobro plačane poljudne članke kot znanstvene razprave), in nezadostnega interesa za delo v takih ustanovah.

Znanstveno delo na področju zgodovinskih disciplin se ne razvija po nobenem direktivnem načrtu, kakor je bilo prej običajno, temveč na osnovi interesa posameznih znanstvenikov, ki so sposobni prepričati vodstvo inštitutov o potrebi izbranih tem in po možnosti tudi pridobiti podporo (grante), ali pa na podlagi čisto osebnega interesa. Tako je zlasti pri visokošolskih učiteljih, ki včasih dobijo podporo iz inozemstva, kjer je interes za tovrstne komparativne raziskave. Vsekakor morajo češki zgodovinarji raziskovalno svobodo plačati z veliko skromnostjo, kar zadeva financiranje njihovih projektov. Marsikdaj se delna podpora nanaša npr. samo na prireditve znanstvene konference, ki pripravi zbornik prispevkov, nikakor pa ne zadostuje za opravljenje sinteze.

Ne glede na neugodne materialne pogoje lahko navedemo nekaj tematskih krogov, ki imajo široko hevristično podlago in ki so vključeni v dobro zasidrane projekte. Tradicionalna tema češke medievistike – *husitska revolucija* – je pred kratkim dočakala veliko sintezo v štirih knjigah. Vendar že nekaj let (in sicer v Zgodovinskem inštitutu pri Akademiji, ki ga vodi avtor te sinteze František Šmahel!) poteka obsežna raziskava virov v vseh nemških arhivih, ki naj bi prinesla ne-le njihovo objavo, temveč tudi novo interpretacijo križarskih pohodov na Češko, obveščevalne službe, gospodarskih okoliščin, češko-nemških kontaktov ter konfliktov in sploh odnosa Češkega kraljestva do rimsko-nemškega cesarstva v 15. stoletju.³⁵

Drug tematski krog se nanaša na češko plemstvo in se razvija vzporedno z zahodnoevropsko *Residenzforschung*. Zlasti s podporo Južnočeške univerze se je posrečilo razviti sistematično raziskovanje vseh dostopnih arhivskih virov plemiških družin in postopoma pojasnjevati vse strani družbenega, kulturnega in gospodarskega življenja aristokracije, viteštva in plemiških dvorov. Konference, ki jih prirejajo vsaka tri leta v renesančnem biseru južne Češke Českem Krumlovu, so že postale mednarodno priznana baza za primerjalne razprave o tej tematiki.³⁶

Kot tretji primer lahko navedemo raziskave, ki jih je skupaj z arhivarji, muzeologi in drugimi strokovnjaki iz vse Češke republike organiziral Vzhodnočeški muzej. Njemu se je

1968–1969, Brno 1993; Milan Otáhal – Alena Nosková – Karel Bolomský, *Svědectví o duchovním útlaku 1969–1970. Dokumenty. »Normalizace« v kultuře, umění, vědě, školství a masových sdělovacích prostředcích*, Praha 1993.

³⁴ Še vedno najbolj priljubljena srednješolska učbenika sta *Dějiny zemí Koruny české, I–II*, ured. Petr Čornej in Pavel Bělina, Praha 1992, ter *Dějiny evropské civilizace, I–II*, ured. Petr Čornej in Pavel Bělina, Praha 1995; obenem pa nastaja vrsta novih učbenikov, med katerimi so na metodološko zelo visokem nivoju dela Zdeňka Beneša (prim. op. 21).

³⁵ Pomembno hevristično delo je opravil Miloslav Polívka, ki je objavil – zlasti v nemških časopisih – vrsto analitičnih razprav in pripravljaja zajetno edicijo virov ter sintetično obdelavo češko-nemških odnosov v kritičnem 15. stoletju.

³⁶ Prim. *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*, ured. Václav Bůžek, České Budějovice 1993; Václav Bůžek, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995; id., *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbélhorských Čech*, Praha 1996.

posrečilo zbrati, kritično urediti in izdati edinstveno dokumentacijo o zgodovini kapitalnega sodstva od 15. do 18. stoletja, ki predstavlja tehten prispevek k poznavanju zgodovine kriminalitete in sovпада s prizadevanji *International Association for History of Crime and Criminal Justice*. Podobnih primerov bi bilo mogoče navesti veliko več, čeprav velja, da niso sistematično pokrite od daleč vse zaželjene in za razvoj zgodovinske znanosti potrebne teme.³⁷

V kolikor se z znanstvenim delom ukvarjajo zgodovinarji srednje generacije, je zanje značilno, da večinoma zapuščajo »velike teme« svojih predhodnikov in so nekoliko skeptični do daljnosežnih tez. Odklanjajo nekdanjo metodo posameznih sond v vire, ki naj bi osvetlile ali dokumentirale že vnaprej formulirane teze, in namesto tega poskušajo celotno obvladati obsežne arhivske fonde (oz. zbirke materialnih, ikonografskih in dugih virov), šele na njihovi podlagi pa rekonstruirati nove podobe preteklosti in predložiti netradicionalne interpretacije. Te se nanašajo tako na kulturni in politični kot na gospodarski razvoj. To nikakor ne pomeni vrnitve k enostavnemu opisu zunanjih pojavov. Na področju zgodovine zgodnjega novega veka velja npr. omeniti osvetlitev finančnih operacij kot osnove za politično in kulturno reprezentacijo gosposke,³⁸ konstrukcijo političnega sistema češke države³⁹ ali življenjskih ciklov in vsakdanje kulture plemstva.⁴⁰ Za prejšnje pisanje o zgodovini je dokaj nenavadna prav tako osvetlitev sestave in življenja dvora čeških vladarjev⁴¹ kot pa razumevanje psihologije tlačanov ali pristašev marginalnih skupin, s katerimi se danes tekoče ukvarja češko zgodovino pisje.⁴²

Označene teme v bistvu sovpadajo z razvojnimi težnjami evropskega zgodovino pisja. Včasih prihajajo zaradi objektivnih razlogov z večjo zakasnitvijo, neke se evropskemu nivoju bližajo, z nekaterimi deli živih klasikov češke znanosti – zlasti J. Petrána, F. Šmahela in J. Válke – je češko zgodovino pisje že znatno obogatilo poznavanje evropske preteklosti, kar bo še bolj razvidno, ko vsaj nekatere izmed njihovih knjig izidejo v zahodnih jezikih.

Za češko zgodovino pisje je bila vedno značilna koncentracija na probleme češke preteklosti, kar je razumljivo glede na dostopnost virov in na relativno nizko število čeških zgodovinarjev v primerjavi s sosednjimi Nemci ali Poljaki, če ne omenjamo drugih velikih narodov. Vendar pa težnja po evropeizaciji in globalizaciji problemov vpliva tudi na češke zgodovinarje. Veliko več pozornosti posvečajo zgodovini mednarodnih odnosov in poskusom pisati kompletne sinteze zgodovine drugih narodov oz. držav (v zadnjem času npr. Rusije, Pribaltika ali Portugalske).⁴³ Nekdanja tradicionalna orientacija na bilateralne, zlasti češko-slovanske (češko-ruske, češko-poljske itd.) odnose v 19. in 20. stoletju nekoliko odstopa v prid aktualnih tem, kakršni so npr. češko-nemški stiki v moderni dobi⁴⁴ in vloga ruske ter ukrajinske emigracije na Češkem med svetovnjima vojnama.⁴⁵ Slavistično usmerjene zgodovinarje

³⁷ Jaroslav Pánek, *Les recherches sur l'histoire de la criminalité et de la justice pénale en République Tcheque*, in: *Revue européenne d'histoire pénale*, 1997, v tisku. Prim. tudi op. 17.

³⁸ Václav Ledvinka, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560–1596)*, Praha 1985; Václav Bůžek, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989; Jaroslav Pánek, *Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka*, Praha 1996.

³⁹ Jaroslav Pánek, *Das politische System des böhmischen Staates im ersten Jahrhundert der habsburgischen Herrschaft (1526–1620)*, v: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 97, 1989, s. 53–82; id., *The Religious Question and the Political System of Bohemia before and after the Battle of the White Mountain*, in: *Crown, Church and Estates. Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, ed. by R. J. W. Evans and T. V. Thomas, London 1991, s. 129–148.

⁴⁰ *Život na šlechtickém sídle v 16.–18. století*, ured. Lenka Bobková, Ústí nad Labem 1992.

⁴¹ Doslej delni prispevki se nanašajo zlasti na praški dvor cesarja in češkega kralja Rudolfa II. Pregled rezultatov teh raziskav bo razviden iz zajetnega kataloga razstave in zbornika Rudolf II. a Praha, ki sta že pripravljena za tisk v češki, angleški in nemški verziji (Praha 1997).

⁴² Med drugim Jiří Mikulec, *Poddanská otázka v barokních Čechách*, Praha 1993.

⁴³ Milan Švankmajer – Václav Veber – Zdeněk Sládek – Vladislav Moulis, *Dějiny Ruska*, Praha 1995; Jan Klíma, *Dějiny Portugalska*, Praha 1996; Luboš Švec – Vladimír Macura – Pavel Štol, *Dějiny pobaltských zemí*, Praha 1996.

⁴⁴ Glej op. 10 in 20.

⁴⁵ Prim. Václav Veber et al., *Ruská a ukrajinská emigrace v ČR v letech 1918–1945, I–III*, Praha 1993–1995; Martin C. Putna – Miluše Zdražilová, *Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917–1991, I–II*, Brno 1993–1994; Bohdan Zilynskyj, *Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917 – 1945 (1994)*, Praha 1995.

pa poleg stalinistične Rusije najbolj privlačijo nacionalni problemi srbsko-hrvaško-bosanskega prostora in razpad Jugoslavije, kar je tema, ki je deležna številnih polemik, vendar pa ostaja – tudi zaradi nedostopnosti primarnih virov – marsikdaj bolj na publicistični kot znanstveni ravni.⁴⁶

Največja pridobitev za češko zgodovino pisje devetdesetih let je popolna znanstvena svoboda, v kateri se lahko razvija prvič po celem polstoletju. Paradoksalno lahko izgleda dejstvo, da so najpomembnejše publikacije zadnjih sedmih let v bistvu nastale že v času komunizma in so šele zdaj dočakale objavo. Paradoks pa je samo navidezen. V času neostalinistične »normalizacije« so se namreč najboljši zgodovinarji – čeprav v neugodnih zunanjih pogojih – lahko nenavadno koncentrirali na tiho znanstveno delo, premišljevanje in diskusije v ozkem krogu prav tako prizadetih simpatizerjev,⁴⁷ medtem ko danes pripadniki srednje in celo najmlajše generacije komaj utegnejo napisati vse zaželjeno, da bi zadovoljili povpraševanje urednikov in založnikov. Sedanji razvoj češkega zgodovinarstva je prenapolnjen s hektično naglico, ki prinaša veliko knjig za krajšo uporabo in analitičnih razprav, ampak v srednji, najbolj obremenjeni generaciji doslej ne daje del velikega formata. Teme za taka dela pa se same ponujajo – med njimi je lahko integracija češke države v habsburško monarhijo in delež Čehov ob njenem razpadu ali pa novo zasnovana velika zgodovinska sinteza – takrat ne-le češkega naroda, temveč multietnične družbe na češkem ozemlju.⁴⁸ Ob obdelavi problemov te vrste lahko prinese velike koristi mednarodno sodelovanje in komparativni študij. Primerjava češkega in slovenskega zgodovinskega razvoja pa ne bi smela ostati na zadnjem mestu.

Zusammenfassung

Die zeitgenössische tschechische Geschichtsforschung

Jaroslav Pánek

Die tschechische Geschichtsforschung, die im Lebenswerk von František Palacký (1798–1876) und später in der Tätigkeit von zwei Generationen der sog. Goll'schen Schule sehr gute Resultate erreicht hatte, wurde seit dem Anfang des Zweiten Weltkrieges mehrmals schwer beschädigt. Erstens war es in der Zeit der Naziokkupation der böhmischen Länder, zweitens nach dem kommunistischen Putsch in Februar 1948 und drittens nach der Besetzung der Tschechoslowakei durch die sowjetischen Truppen im August 1968. Unter dem politischen Druck wurde damals den meisten Historikern ihre Forschungs- und Publikationstätigkeit unmöglich gemacht und die jüngeren Generationen mußten immer sozusagen vom Anfang an zu beginnen. Nach 1968 ist es zu einer Spaltung der tschechischen Historiographie in drei Strömungen, und zwar in die »offizielle« (akademische), Dissidenten- und Exilantengeschichtsschreibung, gekommen. Nach dem Jahre 1989 gehörte zu den wichtigsten Auflagen der erneuerten Eliten der historischen Wissenschaft, die sich überwiegend aus den zwei letztgenannten Gruppen stammten, eine verhältnismäßige Vereinigung der tschechischen Historiker unter einem unparteiischen Dach. Man kann sagen, daß diese Auflage überraschend gut erfüllt wurde.

Zugleich wurde eine neue Infrastruktur der historischen Wissenschaft – im Sinne einer territorialen Dezentralisierung und Schwächung der akademischen Institute zugunsten der Hochschulen – ausgebaut. Eine viel stärkere Rolle spielen neuerlich die Universitäten, jedoch nur ein Teil von denen wirklich hohes wissenschaftliches Niveau besitzt; die neugegründeten regionalen Universitäten leiden immernoch an Mangel an qualifizierte Lehrer und Forscher, woraus gewisse Diskrepanz zwischen beiden Gruppen der Hochschulen hervorgeht. Obwohl auch die besten Archive und Museen größeres Gewicht erzielt haben, spielen die

⁴⁶ Ladislav Hladký, *Jugoslávská krize a její historické souvislosti*, Jinočany 1993; id., *Bosna a Hercegovina. Historie nešťastné země*, Brno 1996; Jan Pelikán – Miroslav Tejchman, *Dějiny Jugoslávie (1918–1991)*, Praha 1994; Jan Pelikán, *Jihoslovanská krize. Kořeny a souvislosti*, Praha 1996; Češi a jižní Slované [zborník], Praha 1996.

⁴⁷ Vzdušje znanstvenega življenja na robu oporečništva je lepo ujela odlična zgodovinarica evangeličanske cerkve N. Rejchrtová v zvezi z delovanjem svojega nekdanjega učitelja Amedeo Molnárja: Noemi Rejchrtová, O jednom okruhu Molnárových přátel, in: *Křesťanská revue* 58, 1991, s. 175–178.

⁴⁸ Skupina zgodovinarjev srednje in celo mlajše generacije pripravlja sintetično zgodovino češke države in njenega prebivalstva pod naslovom *Velké dějiny zemí Koruny české* v trinajstih knjigah, ki naj bi izšle do leta 2000.

akademischen Institute für Geschichte, Kunst- und Literaturgeschichte u.ä. noch weiter eine unabdenkbare Rolle in der Organisation der historischen Wissenschaft und bei der Herausgabe der fachlichen Zeitschriften, Quelleneditionen, Bibliographien usw.

Eine Würdigung des aktuellen Standes der tschechischen Historiographie ist dadurch erschwert, daß die wichtigsten, nach 1989 publizierten Werke schon in den siebziger und achtziger Jahren vorbereitet wurden (insbesondere die großen Synthesen von F. Kavka über die Zeit Karls IV., von F. Šmahel über die Hussitenrevolution, von J. Macek über die Jagellonenzeit, von J. Válka über die Geschichte Mährens als einer europäischen Transitlandschaft im Mittelalter und in der Frühneuzeit, von O. Urban und J. Kořalka über die tschechische Gesellschaft im 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts oder von J. Křen über die tschechisch-deutschen Beziehungen in der Neuzeit).

In der heutigen, von der mittleren Generation getragenen Geschichtsschreibung sind vier Tendenzen besonders deutlich: 1. starke Neigung zur Popularisierung der historischen Themen, die mehrere begabte Historiker von der Forschung wegführt; 2. Durchsetzung von Projekten, die auf einer breiten Basis der systematischen Archivforschung gegründet sind; 3. Orientierung zu den früheren »weißen Flecken« wie z.B. Rezidenzforschung, Geschichte der Eliten und der Marginalgruppen sowie der Kriminalität, der politischen Systeme usw.; 4. Thematisierung der Entwicklung der böhmischen Länder im Rahmen der europäischen Geschichte und Versuche um eine Durchdringung beider Komponenten der historischen Forschung. Mit der Ausnahme der erstgenannten Tendenz zeigen die anderen überwiegend positive Möglichkeiten für die tschechische Forschung und eine Perspektive der künftigen Synthese der tschechischen Geschichte auf dem europäischen Niveau.

SLOVENSKA MATICA

SI-1001 Ljubljana, Kongresni trg 8, pp. 458, tel.: (061) 1263-190

članom Zveze zgodovinskih društev Slovenije nudi po svojih članskih cenah vse knjige iz svoje zaloge (izbor glej v ZČ 3/1996, str. 448) in tudi naslednje:

Slovenska trideseta leta. Simpozij 1995

Zbornik razprav o bogatem in usodnem obdobju novejšje slovenske zgodovine sta uredila Peter Vodopivec in Joža Mahnič. Desetletje bogate kulturne ustvarjalnosti je zaradi skrajnih političnih in ideoloških zaostritev zaznamovalo tragične slovenske delitve v vojnem času in razvoj na Slovenskem vse do današnjega težavnega in mučnega vračanja v demokracijo.

Sergij Vilfan: Pravna zgodovina Slovencev

V ponatisu je ponovno na voljo temeljno delo slovenske historiografije in pravne vede, ki je prvič izšlo leta 1961. Ker nedavno preminuli avtor ni več uspel pripraviti prenovljene izdaje, bo delo še nekaj čas ostalo nepresežena obsežnejša (567 strani!) sinteza slovenske pravne zgodovine.

Dnevnik cesarja Marka Avrelija

Že v četrtem natisu je pred nami delo stoiškega filozofa, ki je že zaradi njegovega avtorja zanimivo tudi za zgodovinarje. Zapiske cesarjevih razmišljanj je v slovenščino prevedel Anton Sovre, priredil, uvod in opombe pa napisal Kajetan Gantar.